



فصلنامه مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی، دوره ششم، شماره ۲۱، زمستان ۹۵

نامه به سردبیر آینده‌پژوهی با استفاده از تکنیک پویش محیطی

_____ فاطمه عطااللهی^۱، رضا دهنویه^۲، ام‌البنین آتشهار^۳ _____

قرن بیست و یکم، قرن مواجهه با جریان عظیمی از رقابت در بازارهای ملی و بین‌المللی، تغییر شیوه زندگی، ظهور مسایل جدید در عرصه‌های اجتماعی و سیاسی و نیز بروز مسایل زیست محیطی می‌باشد که همه‌ی این موارد سازمان‌ها را مجبور نموده تا در قبال دنیای متلاطم، پیچیده و تهدیدکننده‌ی پیرامون خود حساس بوده و واکنشی در خور توجه نشان دهند. بیش از هر زمان دیگر، سازمان‌ها بایستی سیستمی را برای پیش بینی مسایل نوظهور و نیز نشان دادن واکنش مؤثر و فعال به این مسائل، در خود تدارک و تعبیه نمایند. این تعبیر از سازمان، در ساده‌ترین شکل به این معنا است که حیات و رشد سازمان به ماهیت محیط اطراف آن وابسته است و همه‌ی سازمان‌ها باید از ماهیت محیط پیرامونی خود و آنچه در آینده اتفاق خواهد افتاد، آگاهی یابند. به همین دلیل بسیاری از دست‌اندرکاران برنامه‌ریزی سازمانی، موضوع پایش محیط را به عنوان جزء لاینفک برنامه‌ریزی سازمان، به شدت مورد توجه قرار داده‌اند (۱).

همانطور که عنوان شد سازمان‌ها برای انجام امور روزمره و نیز دست زدن به ابتکارات و نوآوری‌ها، ناگزیر از آگاهی هر چه بیشتر و سریع‌تر نسبت به ماهیت محیط کنونی و آینده‌ی پیش روی خود می‌باشند. در میان تکنیک‌های مختلفی که برای این منظور وجود دارد می‌توان به تکنیک پویش محیطی اشاره نمود. پویش محیطی بستر بروز و تجلی توانمندی‌های سازمان می‌باشد و فرصت‌ها، منابع، تعاملات و سایر شرایط و زمینه‌های بقاء و نوآوری را برای سازمان فراهم می‌سازد. همچنین آدما و رولال (۲۰۱۰) به استناد

۱- دانشجوی دکترای مدیریت خدمات بهداشتی درمانی، مرکز تحقیقات مدیریت ارائه خدمات سلامت، پژوهشکده آینده پژوهی در سلامت، دانشگاه علوم پزشکی کرمان، کرمان، ایران (نویسنده مسؤل)
۲- دانشیار، مدیریت خدمات بهداشتی درمانی، پژوهشکده آینده پژوهی در سلامت دانشگاه علوم پزشکی کرمان، کرمان، ایران و عضو کمیته ارزیابی فناوری سلامت، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، تهران، ایران
۳- دانشجوی دکتری سیاست‌گذاری سلامت، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران



استافلر، پویش محیط را به عنوان روشی برای مقابله با آن دسته از مسایل خارجی تعریف می کنند که به سختی قابل مشاهده و شناسایی می باشند اما نمی توان آنها را نادیده گرفت (۲).

پویش محیطی به زعم برخی صاحب نظران، مساله اصلی مدیران ارشد در بسیاری از سازمان های امروزی می باشد. اهداف نظام پویش محیطی به صورت کلی شامل پیگیری اتفاقات و روندهای علمی، فنی، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی مهم برای سازمان، تعیین فرصت ها و تهدیداتی که هر یک از این روندها برای سازمان به ارمغان می آورند (۳)

پویش محیطی از چهار گام یا مرحله اصلی تشکیل شده است. در گام اول، حیطة و عمق پویش محیطی مشخص می گردد. تعیین حیطة و عمق پویش محیطی با مراجعه به دو عامل، مراجعه به امر واقع و مراجعه به خبرگان قابل پاسخگویی است. در گام دوم، منابع دانشی و ابزارهای بهره برداری کشف و خلق می شوند. این گام، به مثابه پاشنه آشیل پویش محیطی است و بزرگ ترین مشکل آینده پژوهی نیز همین نکته است که گاهی به دلیل گستردگی موضوع پویش، راه اندازی یک سیستم اجتماعی - تکنیکی ضرورت خواهد یافت. در گام سوم، از منابع دانشی بهره برداری می شود. پس از شناسایی و خلق منابع دانشی، بهره برداری از آن ها با استفاده از ابزارهای مختلف امکان پذیر می شود. و در نهایت در گام چهارم، داده ها مورد تحلیل قرار گرفته و مدیریت مبانی شناختی - هنجاری صورت می پذیرد در این مرحله، دغدغه اصلی پویشگر، مدیریت مبانی شناختی - هنجاری خواهد بود. و اما روش های مختلفی برای دیده بانی و پویش محیطی وجود دارد. که از آن جمله می توان به روش سامانه پویش محیط کسب و کار، روش کوئست، روش سازوکارهای پویش محیطی، روش چارچوب درک علایم آینده (اف اس اس اف) اشاره نمود (۴)

که هر کدام از این روش ها در سازمان های امروزی از جمله سازمان های بخش سلامت می توانند به کار گرفته شوند. در سال ۲۰۱۶ انجمن بیمارستانی امریکا در جهت ارتقاء بخش سلامت از تکنیک پویش محیطی استفاده کرد. تا با شناخت و درک چشم انداز بهداشت و درمان، مسائل مهم و روندهای در حال ظهور سازمان، بتوان آینده را پیش بینی نموده و همگام با تغییرات گام برداشت (۵).

اما با تمام فواید این تکنیک، موانعی هم بر سر راه اجرایی شدن آن وجود دارد. قابل تبیین نبودن شواهد و امکان پذیر نبودن ارائه نظریه، شوک های برونزا، ابهام در مفاهیم و رویکردها، عدم اطمینان مدیران به روندهای آینده نگری، منابع کمیاب، عوامل روانی (از قبیل ترس، قدرت) از محدودیت های اجرای موفقیت آمیز پویش محیطی محسوب می گردد. دی و شومیکز معتقدند که بزرگترین چالش های پیش روی یک سازمان در زمینه پویش محیطی، مواردی است که به چشم نمی آیند و از همین رو درک این تهدیدات و برآورد فرصت ها، مستلزم نگاه دقیق تری نسبت به محیط پیرامون می باشد (۶).

با وجود همه محدودیت ها و موانع پیش روی اجرای پویش محیطی، در صورت اجرایی شدن آن، مزایای زیادی برای سازمان ها به ارمغان خواهد آورد. در طی چند سال اخیر این اتفاق نظر میان صاحب نظران به وجود آمده است که تغییر، ویژگی بارز دنیایی است که در آن زندگی می کنیم و در آینده با آن مواجه خواهیم بود. در واقع دنیای ما به دلیل رشد تعداد بازیگران، افزایش میزان تعاملات و تاثیرپذیری آنها از یکدیگر، و همچنین به دلیل ازدیاد بی سابقه حجم و سرعت اطلاعات در دسترس، بسیار پیچیده تر و متلاطم تر از گذشته شده است. می توان گفت که در چنین محیط متلاطم و پویایی، موضوع پویش محیطی در سال های اخیر مورد توجه جدی تری قرار گرفته و روش ها جدیدتری نیز برای آن ارایه شده است. پویش محیطی، یکی از فعالیتهای کلیدی در مطالعه آینده است. سناریونگاران می بایست به درک صحیحی از محیط خود دست یابند چرا که در سایه نیل به چنین مهمی قادر خواهند بود بدیل های محتمل



آینده را شناسایی کنند. با توجه به اینکه پویای محیطی نخستین تکنیکی است که در راستای نیل به هدف تولید گزینه‌های بدیل در یک فرآیند آینده پژوهانه، می‌تواند مفید و تأثیرگذار باشد، بنابراین می‌توان از آن در جهت شناخت تغییرات و ارزیابی پیشامدها و حرکت در جهت پیشرفت سازمان، استفاده نمود.

کلید واژه: اسکن محیطی، آینده پژوهی، سازمان

مراجع:

۱. میرشاه ولایتی فرزانه، نظری زاده فرهاد، *آینده پژوهشی مؤسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی*، ۱۳۸۹
2. Adema. Katie L.& Wesley S. Roehl(2010)»Environmental scanning the future of event design», *International Journal of Hospitality Management*, Vol. 29, pp.199-20
3. Nanus, Burt (1982) «Quest: Quick Environmental Scanning Technique», *Long Range Planning*, Vol. 15. No. 2, pp. 39 45.
4. Gordon, T. and Glenn, J., *Integration, comparisons, and frontiers of futures research methods*, *Futures Research Methodology (Version 2.0)*, AC/UNU Millennium Project, Washington, DC. 2003
5. Jarousse Lee Ann, 2016 American Hospital Association Environmental Scan, September 15, 2015
6. Day, G. S. and P. J. H. Schoemaker (2005) “Scanning the periphery”, *Harvard Business Review*, Vol. 83, No. 11, pp. 135-148